

„ИСТОРИЯ“

ХЕРОДОТ

ИСТОРИЧЕСКО ПОВЕСТВОВАНИЕ

Георги Георгиев и Радослав Илиев

Национална Гимназия за Древни Езици и Култури

„Константин Кирил Философ“

Херодот е „бащата на историята“, но у него ясно може да се открие една друга структура. Това е схемата, развитието и изграждащите разказа части на историческото повествование. За деветте книги на „История“ се открояват няколко типа разказване, които заедно и в крайния етап на съчинението образуват този вид, а именно - историческото повествование. Най-естественият за природата на тези исторически новели и етюди разказ е общобитовият, „народен“ разказ. Той изобилства из цялата творба и в изграждащата функция на историческото повествование заема пласта на обрисуване на атмосферата, обстановката, културната основа на събитията. Основното събитие е построено чрез двустранния модел на историческия разказ. Това е от една страна историята (политическата), фактологичната констатация, а от друга предпоставките за нея, представени в „царския“ разказ, който излъчва личностния сблъсък на човека- цар и обикновения човек чрез семейно- брачните и династично- властовите сюжетни връзки. Така историческото повествование културно „локализира“ и събитийно „обосновава“ всеки един исторически епизод, разказан от Херодот. Разбира се, тази завършена и приблизително точна схема е приложена в последните три книги на „Историята“, където събитията около Гръко- персийските войни позволяват тази условност със своето ясно начало и край, но при битовите сюжети (макар и в „царския“ разказ), свързани с династичен преврат, съногадание или събитие, непредполагащо ясно начало, край и ясни последствия, Херодот акцентира на един от тези типове по- малки разкази с цел по- ясно разбиране на конкретната ситуация. Така се получава, че понякога се губи „йерархичното“ подреждане и двустранното разказване, което е характерно за историческото повествование в седма, осма и девета книга.

Такъв откъс е епизодът за Крез, Атис и Адраст в първата книга. Конкретното действие се развива от 34 до 46 глава, където е представена една от житейските ситуации, в които Крез бърка в отношението си към божественото от личен план, което се отразява и като грешка на царя Крез, който губи наследника. Освен този мотив, разбира се отново може да открият и характерните за разказите на Херодот етнографски сведения: за сходните начини на очищение при лидийците и при елините; за местния символ на природното стихийно унищожение, а именно- глиганът от мизийския Олимп; за продължителността на траура при загубата на царския син.

Съногданието е началният момент на откъса, което се случва след като Солон напуска Сарди. Така още в първата глава вниманието се насочва натам. Следва моментът на появата на катализиращия събитията човек- Адраст и молбата му за очищение. Третият момент е конкретният повод за случването на божието предупреждение, т.е. когато мизийците молят за помощ в борбата им срещу глигана от Олимп. Централното събитие е това, което отразява индиректно отношението на Крез към божественото- разговорът между Крез и Атис и убеждаването на Крез от сина му да отиде в лова въпреки съня. Следва разговор- следствие, който е завършващата фаза от достигането на предвестеното събитие- това е диалога между Крез и Адраст, когато вторият става лично задължен да пази царския син. Моментът на съногданието се случва в мизийския Олимп, когато Адраст ¹ убива Атис. Вторият важен момент е всъщност предпоследен в откъса, това е директно изразеното неразбиране, което прераства в обвиняване на бога за човешкото нещастие. Последните няколко изречения от 46гл. може да се възприемат и като епilog. В тази новела е развит и другия сюжет на невъзможността за избягване от злочестините по пътя, това е „изпълнителят“ на бедата- Адраст. „Този, който не може да избегне съдбата си“ е фригиец, дошъл да търси очищение от предишното злодеяние, което е сторил и в крайна сметка намира начин на избягване от своята „сюмфора“² в смъртта.

В следващите книги могат да се открият и друг тип акцентирание на различни типове разказване, например фактологическото разказване в похода на Дарий в Скития, където основното повествование, изграждащо „Скитския логос“, е поредицата от историко- политически събития, които съпътстват персийската експанзия в четвърта книга, без голямо историческо случване. Такава поредица от събития се среща и в изграждането на спартанската история и обширния въпрос защо в Спарта има двама царе, но във въпросните откъси в пета и шеста книга, които се занимават с това, преплитането на семейно- брачните, династично- властовите и митологичните сюжети заемат първопостепенно място в текстовото предаване на събитията.

В „цялостна“ форма историческото повествование може да се види в последните три книги и най- вече седма и осма, които се занимават с втория поход на Персия срещу елините по времето на Ксеркс. Седма книга най- общо проследява сухопътното развитие на настъплението, което включва подготовката и началото на похода, както и битката при Термопилите (480г.пр.Хр.). Разбира се, сюжети и от друг вид се срещат и тук- моментите на хюбрис, чиито проявления са в образа на Ксеркс. Това състояние винаги подлежи на божествена санкция, както е и в случая с бичуването на Хелеспонта от персийския цар, което е и първата простъпка, която божествата ще накажат с неуспешния край на кампанията. Провалът на походът е загатнат в две перспекции в 106 гл. и 164 гл., както и ретроспекцията в 239гл. (поглед върху събития, предхождащи похода), с което се бележи и този тип разказване у Херодот. Осма книга поставя на сцената елинския флот и събитията около него през 480г.пр.Хр. , които могат да се

¹ „този, който не може да избегне съдбата си“

² прев. съдба, нещастие, случайност

разделят на четири големи случвания: битката при н. Артемизион, превземането на Атина, битката при о. Саламин и поредицата от неуспехи, които претърпява Ксеркс, при своето отстъпление от Елада.

Първото „голямо“ събитие (битката при н. Артемизион) е представено в главите 1-50гл. на осмата книга. Повествованието започва с разбор на флотата и пристигането и при отсрещния на Артемизион Афетай. Междувременно е разказан един исторически етюд за това как Темистокъл уговаря Еврибиад да поеме инициативата в предстоящото сражение. В няколко поредни глави е представено подробно и самото сражение, като освен подробностите в битката е направена и равностметката, че за три дни персите търпят четири неуспеха. След краткия „епилог“ на битката е описано настъплението във вътрешната част на Елада. Тук събитията за разказани успоредно с ясни съпоставки между действията на елини и перси. Първото такова събитие е своеобразният косвен сблъсък между Темистокъл и йонийците, на които той оставя послания върху всяка чешма на отстъпления о. Егина, което призовава към осъзнаване на общите корени и промяна на позицията на йонийските бойци или поне тяхното отсъствие в персийската армия. Ксеркс, от своя страна, има подобен случай с жителите на полиса Елопия, които той се опитва да склони да се присъединат към мощната му сухопътна войска. Междувременно обаче Темистокъл и елините се сещат за едно от предсказанията на Бакис, което ще им е от полза, а пък персите си навличат гнева на героите от Делфи Фюлакос и Аутоноос, както и на още няколко природни стихий, олицетворяващи техния досег с трансцедентното, на територията на прорицалището на Аполон Делфийски, което те се опитват да плячкосат. В опозиция с „високите“ разкази е представен и старият конфликт между фокейци и тесалийци. Целият епизод завършва с пристигането на флотата при Саламин и попълване на флотата с новодошлите кораби от островната част на Елада.

Второто голямо събитие е превземането на Атина, което се развива в главите 51-56. Освен подробното описание на евакуирането на градското население и организирането на защитата на Акропола, в разказа отново се среща трансцедентното в случката със запаления Ерехтейон и новоизрасналата маслина до него. Този епизод е централен между двете големи битки (Артемизион и Саламин) и централен в самата вътрешна новела за Атина, защото символното му значение на съществуването, което се съвзема с помощта на боговете, е основополагащо в цялото повествование за това как елинските полиси се обединяват и жертват политическия си и военен елит (Спарта) или самия град (Атина), за да защитят свободата си.

Следват военни съвети и в двата лагера(57гл.), като отново има паралелно представяне. Еврибиад и Темистокъл представят своята стратегия, на която се противопоставя Адеймантос от Коринт, а Артемизия- на тази на Мардоний и Ксеркс да водят морско сражение. Отново е представена и божествената намеса с разказа на Дикай и Демарет за облака над Елевзина, изпратен от бога и отново припомнянето на едно от предсказанията на Бакис. Преди същинската битка е представен отделен епизод, който обаче не е в опозиция на останалите „високи“ разкази, а представя в детайли личността и дейността на политика, военначалника и човека Темистокъл.

Започва битката при остров Саламин, която е представена подробно в края на целия отрязък от 57- 96гл. Отново са разказани и по- подробни случки около главните действащи лица, но е отбелязано и, че в тази битка най- смели са се представили егинците. Разказът завършва с прорицания на Бакис и Мусайос, както и това на атинянина Лизистрат, който е предсказал, че : „ На Колиас пък жените с весла ще си готвят храната.“, както се и случва след разгрома на персийската флота в теснините между Атика и Саламин.

Последвалите събития около изтеглянето на Ксеркс позволяват да се разкажат няколко по- малки новели около превземането на подчинените на персите елински градове с помощта на Убеждението и Принуждението, изправени срещу Бедността и Безпомощността; също е разказано и посрещането на Темистокъл в Делфи и невиданото му тържествено изпращане от Спарта, а единственото „голямо“ събитие е решението на Мардоний да остане в Тесалия, за да опита да продължи похода, от което следва и изпращането на пратеника Александър в Атина.

В цялото произведение Херодот успява да затвърди този „стил“ на историческо повествование. Това е възелът, който успява да сплете между различните типове на разказване и същевременно да запази същността на всеки един от тези разкази. Херодотовото разказване позволява на тези по- малки видове да излизат на преден план в някои случаи и същевременно да се представят и като самостоятелни новели извън контекста на „Историята“.